

IDEOLOGY AND SOCIETY IN THE MIDDLE AGES. THE MILLENARIAN PROBLEM

Ștefan Lifa

Lecturer, PhD, West University of Timișoara

Abstract: From the very beginning the church's parents had a different concept of antiquity on society and history. Most of them have endeavored to divide human history according to the religious criteria (Origen, the venerable Beda, St. Augustine).

Christianity had its own conception of the world, its purpose being salvation.

Some religious beliefs have provided grounds for political decisions. Using the data of previous historical works the study and proposed to link a prophecy of St. Daniel, the millenarian vision of the division of history in various periods, the proclamation of the restitution of Roman power in the X century, etc.

Many political actions have been based on these ideas and I have also referred to the theory of the transfer of power from the Romans to the German space (12th century).

Keywords: Christianity, Historiography, Middle Ages, Bible Prophets, Roman Empire

Europa Evului mediu s-a raportat la o serie de valori filosofico-religioase creștine. Concepția creștină, așa cum a fost înțeleasă de scriitorii Evului mediu arată că în permanență Dumnezeu are legătură cu societatea umană chiar dacă intervine sau nu intervine. Creștinismul își găsește asemănări cu multe din religiile misterelor însă și deosebiri fundamentale ¹.

Egalitarismul promovat de creștini face ca această religie să poată fi difuzată în rândurile tuturor. O altă caracteristică, mesianismul face din creștinism o ideologie atractivă. Mesianismul nu este nou în acest caz dar este de o factură deosebită. Religia creștină oferă oamenilor și o eschatologie proprie și în legătură cu acest lucru oferă liberul arbitru.

Lucrarea lui Iisus, precum și faptul că scopul societății creștine este mântuirea și astfel se preocupă mai mult de viitor. În acest sens istoriografia creștină ² nu se mai limitează doar la explicarea (corectă sau nu) a unor evenimente, ci își pune problema evoluției de ansamblu.

În primele secole ale mileniului I au reprezentat perioada de activitatea a „*părinților Bisericii*” care au pus bazele dogmei. Au existat și păreri diferite în această privință. În Evul mediu statul a fost în mod cert în legătură cu Biserica, cu ideologia creștină.

O mare parte din acțiunile politice au avut și cauze, pretexte sau scopuri religioase. În acest sens într-o oarecare măsură creștinismul a oferit ideologia necesară cel puțin în luarea unor decizii importante.

Având în vedere Noul Testament nașterea și activitatea lui Iisus Hristos au constituit evenimente de importanță crucială pentru oamenii Evului mediu. Călugărul Dionisie cel Mic a calculat

¹ V. Kernbach, *Biserica în involuție*, București 1984, p. 200 și urm.

² V. Cristian, *Istoriografie generală*, București 1979, p.5

anul nașterii lui Iisus. Este adevărat că a greșit cu patru sau șase ani acest an dar este puțin important³ acest lucru.

Carol cel Mare a fost primul care s-a raportat cronologic la această dată⁴.

Înainte sa însă diverși scriitori și istorici creștini s-au preocupat de datarea evenimentelor în funcție de povestirile biblice.

Probabil cel mai important scriitor creștin din primul mileniu a fost Aurelius Augustinus .El este numit în prezent Sfântul Augustin de către catolici și Fericitul Augustin de ortodocși. Aurelius Augustinus s-a preocupat în mare măsură de datarea și împărțirea istoriei umanității în perioade în funcție, bineînțeles de conținutul Vechiului și Noului Testament . El a împărțit istoria umanității în primul rând două părți : înainte și după Hristos.O altă împărțire a istoriei care îi aparține se referă la trei perioade, în funcție de vârsta umană. Astfel prima parte a istoriei este asemănată cu tinerețea . Acum, conform părerii lui Augustin, domnesc legile naturii. Cea de-a doua perioadă din istoria umanității ar fi comparabilă cu maturitatea. În această a doua perioadă domnește legea. În sfârșit, cea de-a treia perioadă din istoria umană ar fi comparabilă cu bătrânețea. În această a treia fază trebuie să domnească grația divină⁵.

Cea mai importantă periodizare făcută de Sfântul Augustin împarte istoria societății umane în șase etape⁶ de istorie terestră la care se adaugă o a șaptea etapă. Bineînțeles că și alți „părinți ai Bisericii”, Orosius sau venerabilul Beda etc, au încercat să-și aducă contribuțiile lor la datarea unor evenimente inclusiv facerea lumii și la stabilirea unor cronologii (spre exemplu venerabilul Beda a tras concluzia că facerea lumii a avut loc în anul 3952 îHr.și nu în anul 5211 îHr. cum stabilise episcopul Isidor din Sevilla).

Bineînțeles că și în doctrina creștină au existat mai multe feluri de a vedea lucrurile. Gnosticismul, un curent filosofic pre-creștin a fost adoptat la începutul mileniului I, fiind mai apoi abandonat. O problemă importantă s-a referit la răspândirea noii religii printre alte neamuri.

S-a scris și s-a discutat foarte mult despre erezia lui Arius din Alexandria. Această erezie i-ar fi putut diviza pe creștini. Constantin cel Mare a văzut în noua religie creștină un mijloc de a pastra unitatea Imperiului. Nu trebuie analizată și este clară ideea conform căreia monoteismul e în legătură cu unitatea politică. Împăratul a convocat Conciliul de la Niceea în anul 325. Acest Conciliu Împăratul l-a convocat în calitate sa de *Pontifex Maximus*. Conciliul de la Niceea a condamnat arianismul, păstrând astfel unitatea religioasă a Imperiului. Această unitate era foarte necesară într-un stat format din mai multe popoare, fiecare cu cultura și individualitatea sa.

Erezia ariană a fost stopată în Imperiu însă a continuat să existe în afară. Ea a fost adoptată de către popoarele germanice în special. Astfel , episcopul de Roma – devenit Papa de la Roma a ajuns să fie înconjurat de state eretice. Prin creștinarea lui Clovis, francii au fost singurii care s-au creștinat în religia oficială depinzând de Roma.În anul 800 Carol cel Mare a fost încoronat ca împărat.

Starea de lucruri din această perioadă este diferit prezentată în documente. Astfel și acest eveniment a fost redat în mod diferit, în funcție de interesele politice ale fiecărei părți. *Liber Pontificalis* relatează următoarele: *Atunci venerabilulși augustul Pontif la încoronat pe rege cu propriile-i mâini, așezându-i pe creștet o coroană foarte prețioasă (...) de toți a fost proclamat împărat al romanilor.* Lucrurile au fost prezentate în mod diferit de Eginhard în a sa *Vita et Gesta Caroli Magni: Ultima călătorie pe care Carol a făcut-o la Roma a mai avut și alte motive. Romanii se*

³ I.Rămureanu, *Sfinții români și apărători ai legii strămoșești*, București 1987, p.37

⁴ J.Carpentier,F.Lebrun, *Istoria Europei*, București 2006, p99-100

⁵ V.Cristian, *op.cit*,p.62

⁶ *Ibidem*

dezlănțuiseră cu furia lor asupra pontificului Leon (...) și-l constrânseseră să ceară ajutorul regelui (Carol era regele francilor și longobarzilor în acel moment). Venind așadar la Roma pentru restabilirea situației Bisericii, foarte compromisă (...) a primit titlul de împărat și de Augustus. Și s-a arătat mai întâi atât de nemulțumit, încât ar fi renunțat, spunea el, să intre în Biserică în ziua aceea (...) dacă ar fi știut dinainte ce avea de gând pontiful. După cum a suportat cu atâta răbdare invidia împăraților romani care erau nemulțumiți pentru titlul pe care îl primise (...) A ajuns, trimițându-le numeroase solii și adresându-li-se în scrisori cu numele de frați, să le învingă în cele din urmă împotrivirea ⁷.

Regatul francilor, prin întinderea sa în Europa a putut fi comparabil cu o parte din Imperiul Roman. Statul franc din vremea lui Carol avea și alianța Papei. Acesta din urmă a căutat și a găsit un suveran puternic care să-i fie aliat. Împărăția de la Constantinopol era departe și în vremea împărătesei Irina nu reprezenta încredere.

După tratatul de la Verdun însă Imperiul lui Carol cel Mare s-a împărțit. În secolul X în părțile Germaniei de astăzi a ajuns la conducere Otto I (cel Mare).

La sfârșitul mileniului I invaziile maghiare au reconfigurat harta Europei centrale și i-au separat pe slavii de sud de cei de nord. I-au făcut pe germani să se unească în vederea bătăliei de la Lechfeld. Otto de Saxonia a avut sprijinul Bisericii mai ales prin arhiepiscopatul de Mandenburg și episcopatele de Brandenburg și Havelberg. Tatăl său Hemic deja transformase Saxonia într-o mare putere capabilă să se opună danezilor, slavilor și maghiarilor. Campaniile lui din Italia au făcut să se reia legătura cu Papa (a întreprins trei campanii: 951-952; 961-965; 966-972). Prin războaie și alianțe matrimoniale a reîntegrat Franconia Lotharingia Suabia și Bavaria. ⁸

În perioada de care vorbim cauzele și pretextele mai ales politice au avut substratul religios la care ne referim în studiul nostru. De o foarte mare răspândire în cercurile mai marilor societăți medievale s-a bucurat profeția Sfântului Daniel în legătură cu existența a patru împărații. Încă în 1897 a apărut *Explicația cărții lui Daniel* (Washington 1897). Ea a fost reeditată la Londra în 1907 și 1912, etc. Profeția lui Daniel arată că sfârșitul lumii va veni după cea de a patra împărăție... și patru fiare mari au ieșit din mare deosebite una de alta (versetul 2-3); în versetul 17 proorocul a arătat că cele patru fiare sunt patru împărații diferite. Prima fiară era un leu cu aripi de vultur. *Cea dintâi semăna cu un leu și avea aripi de vultur; M-am uitat la ea până în clipa când i s-au smuls aripile; și sculându-se de pe pământ, a stat drept în picioare ca un om și i s-a dat o inimă de om.* Ea a simbolizat Imperiul Babilonian (versetul 4). A doua fiară a fost descrisă ca fiind un urs ce stătea într-o parte și, printre altele se vorbește de trei coaste pe care le avea în gură. Fiara trebuie să reprezintă Imperiul Persan. *Și iată că o a doua fiară, era ca un urs și stătea într-o rână (engl. „s-a ridicat pe o parte”) avea trei coaste în gură între dinții; și i s-a zis: „Scoală-te și mănâncă multă carne”.*

Rolul cel mai important l-au avut perșii și mezii. Ursul stătea într-o parte pentru că rolul determinant l-au avut perșii. Cele trei coaste din gură probabil reprezentau Babilonul, Lidia și Egiptul.

Versetul al șaselea descrie a treia fiară: un leopard cu patru aripi și patru capete. *După aceasta m-am uitat mai departe și iată o alta, ca un pardos (engl. leopard), care avea pe spate patru aripi ca o pasăre; fiara aceasta avea și patru capete; și i s-a dat stăpânire.* Cele patru aripi reprezintă rezeziunea cu care s-a format Imperiul lui Alexandru Macedon, căci despre acesta este vorba. Leopardul însuși este un animal rapid. Cele patru capete reprezintă cele patru părți în care s-a împărțit stăpânirea lui Alexandru Macedon, așa cum știm între patru generali de-ai săi. Casandru a luat Macedonia și Grecia. Lisimah a luat Tracia și Asia mică de la Hellespont la Bosfor. Ptolemeu a luat

⁷ J.Carpentier, F.Lebrun, *op.cit.*, p.105

⁸ V.Cristian, *op.cit.*, p.62; N.Davis, *Europe. A History*, Oxford-New York 1996, p.316 și urm.; Larousse, *Istoria universală*, vol.II, *De la Evul Mediu la Secolul Luminilor*. (trad. Corneliu Almășanu), București 2000, p.203 și urm.

Egiptul ,Arabia și Palenstina. Seleucos a luat Siria și estul teritoriilor cucerite.

Versetul al șaptelea descrie o fiară înspăimântătoare cu dinți de fier ce devorează totul. *După aceea m-am uitat în vedeniile mele de noapte și iată că era o a patra fiară, nespun de grozav de înspăimântătoare și de puternică; avea niște dinți mari de fier, mânca, sfărâma și călca în picioare ce mai rămânea; era cu totul deosebită de toate fiarele de mai înainte și avea zece coarne* .E vorba de Imperiul Roman. Fiara avea zece coarne care simbolizează zece popoare, zece state în care s-a divizat Imperiul Roman. Aceste popoare la care se referă cele zece coarne sunt: hunii, ostrogoții, vizigoții , francii, vandalii, suevii, burgunzii, herulii, anglo-saxonii, longobarzii.Un corn mai mic al fiarei reprezentând papalitatea a dat la o parte alte trei coarne care probabil îi simbolizau pe herulii,ostrogoți și vandali.*M-am uitat cu băgare de seamă la coarne și iată, că un alt corn mic a ieșit din mijlocul lor și dinaintea acestui corn a fost smulse trei din cele dintâi coarne. Și cornul acesta avea niște ochi ca ochii de om și o gură care vorbea cu trufie (engl. „lucruri mari”).După toate acestea urma sfârșitul lumii sau împărăția lui Dumnezeu și Judecata de Apoi.*

Mă uitam la aceste lucruri până când s-au așezat niște scaune de domnie (engl. „Am privit până când tronurile au fost aruncate”) și un Îmbătrânit de zile a șezut jos. Haina Lui era albă ca zăpada și părul capului Lui era ca niște lână curată; scaunul Lui de domnie era ca niște flacări de foc,iar roatele lui ca un foc aprins.Un râu de foc curgea și ieșeadinaintea Lui; mii de mii de slujitori Îi slujeau și de zece mii de ori zece mii stăteau înaintea Lui; s-a ținut judecata (engl. „judecata a început”) și s-au deschis cărțile.

Aceasta nu a fost singura profeție. Sfântul Daniel a mai tălmăcit un vis al împăratului Nebucadețar. Nici unul dintre înțelepții de la curte nu a știut să interpreteze visul împăratului. A fost chemat sfântul Daniel care i-a spus: *Tu, împărate, te uitai și iată că ai văzut un chip mare. Chipul acesta era foarte mare și de o strălucire nemaipomenită. Stătea în picioare înaintea ta și lui era înfricoșătoare.Capul chipului acestuia era de aurcurat; pieptul și brațele îi erau de argint; pântecelul și coapsele îi erau de aramă; fluierul picioarelor, de fier; picioarele,parte de fier și parte de lut. Te uitai la el și s-a deslipit o piatră, fără ajutorul vreunei mâini, a izbit picioarele de fier și de lut ale chipului și le-a făcut bucăți. Atunci fierul, lutul,arama, argintul și aurul s-au sfărâmat împreună și s-au făcut ca pleava din arie vara; le-a luat vântul și nici urmănu s-a mai găsit din ele. Dar piatra, care sfărâmas chipul,s-a făcut un munte mare și a umplut pământul(versetele31-35). Profetul i-a spus împăratului : *tu ești capul de aur!*. Apoi a continuat: *Și după aceea se va ridica o altă împărăție inferioară ție și o altă a treia împărăție de aramă, care va deține stăpânire peste întregul Pământ. (versetul 39).**

După prima împărăție- capul de aur, cea de-a doua împărăție, cea persană e reprezentată de pieptul și brațele de argint. A treia împărăție e reprezentate de pântecelul și coapsele de aramă. Imperiul Roman este reprezentat de picioarele de fier și lut . Puterea și slăbiciunea lui sunt fierul, cel mai dur element și lutul. Cele două picioare ar putea reprezenta Imperiul Roman de Răsărit și cel de Apus iar cele zece degete de la picioare reprezintă zece state mai sus pomenite de noi care au rezultat din Imperiul Roman. Finalul e același⁹. Am putea trage concluzia că în aceas vreme când profeția a avut o

⁹ A se vedea în acest sens Explicația

lui Daniel.Răspunsul istoriei la Vocea Profeției. Un studiu verset cu verset al acestei importante cărți a Bibliei de Uriah Smith, p.130 și urm. „ El mi-a vorbit așa: "Fiara a patra este o a patra imparatie care va fi pe pamant. Ea se va deosebi de toate celelalte, va sfasia tot pamantul, il va calca in picioare si-l va zdrobi.

Cele zece coarne inseamna ca din imparatia aceasta se vor ridica zece imparati. Iar dupa ei se va ridica un altul care se va deosebi de inaintasii lui si va dobori trei imparati.

El va rosti vorbe de hula impotriva Celui Preainalt, va asupri pe sfintii Celui Preainalt si se va incumeta sa schimbe vremurile si legea; si sfintii vor fi dati in mainile lui timp de o vreme, doua vremuri si o jumatate de vreme.

largă răspândire ca istoria lumii evenimentele se reduc la existența celor patru împărății (Babilon, Persia, Grecia, Roma).

Reîntorcându-ne la Otto I, am afirmat că între anii 961-965 se afla în cea de a doua sa campanie în Italia. Din rațiuni politice în anul 962 Otto I a proclamat „*Restitutio Imperii Romanorum*” . Asemeni lui Carol cel Mare , el a devenit împărat. În calitate sa de tribun și prefect al Romei l-a impus pe Ioan al XIII-lea în Scaunul Pontifical. Asemeni lui Carol cel Mare, trebuia să-i îmbuneze pe împărății de la Constantinopol . La sfârșitul celei de a treia campanii în Italia s-a oferit să returneze teritoriile italiene Bizanțului în schimbul recunoașterii titlului de împărat . După tratative care au prevăzut și căsătoria fiului său cu Theophana fiica împăratului bizantin putem afirma că existau din nou două Imperii- două picioare ale chipului din profeția Sfântului Daniel. Unii puteau afirma că lumea nu se va mai sfârși acum, noi putem trage concluzia legăturii dintre evenimentele politice și doctrina religioasă. Otto I a pus bazele Sfântului Imperiu Roman de Neam Germanic – *Sacrum Romanorum Imperium Nationis Germanicae*. Acest Imperiu a dăinuit mai bine de opt secole fiind distrus doar în 1806 de către Napoleon Bonaparte.

Fiul prințesei Theophana, nepotul și urmașul împăratului Otto I- Otto al III lea a stabilit chiar capitala Imperiului la Roma , însă ideile lui nu au putut fi puse în practică și ulterior au fost abandonate . Otto al III lea a murit în 1002 , urmat la scurt timp de papa pe care chiar el îl impusese în Scaunul Pontifical.

Viziunea milenaristă asupra istoriei societății umane i-a făcut pe mai marii acelor vremi să se preocupe și de perioada în care s-au împlinit 1000 de ani de la nașterea lui Iisus Hristos și mai apoi de anul în care s-au împlinit 1000 de ani de când și-a terminat activitatea terestră¹⁰. În anul 1000 după credințele vremii lumea își încheia ultima etapă de 1000 de ani de la nașterea lui Hristos. Cronicile vremii au vorbit de catastrofe umane sau naturale¹¹, în această etapă puține s-au referit la sfârșitul lumii așa cum ne-am fi așteptat. Este cert atunci când consultăm izvoarele vremii că aceste teorii au fost susținute sau chiar cunoscute doar de o parte a oamenilor din aceea vreme pentru că anul în 1000 (1033) se pare că puțini au reacționat așa cum ar fi așteptat cunoscătorii.

O altă dată propusă a fost 1033 (1000 de ani de la răstignire). De fapt au fost propuse o multitudine de alte termene. Unii teologii, în special Toma din Aquino au soluționat oarecum această problemă afirmând răspicat că omul nu poate cunoaște aceste probleme¹². Intervenția și argumentele lor ar putea face obiectul unui studiu separat. Împărății germani au încercat să-și asigure sprijinul papalității sau să impună papi favorabili lor.

În ceea ce privește substratul practic el se va vedea ceva mai târziu după concordatul de la Worms.

Mereu acțiunile politice și au căutat motivele în dogmele și în scrierile religioase. Nu putem încheia fără a mai menționa una din cele mai importante idei în acest sens. Otto de Freysing (episcop și rudă a împăratului ,sec.XII) a pus în sfârșit la punct ideea cunoscută sub numele de „*Translatio Imperii*”. Dumezeu a luat conform aceste teorii puterea de la romani ,și a dat-o francilor și apoi germanicilor. Ideea a stat la baza formării și dezvoltării Sfântului Imperiu Roman de Neam Germanic.

În concluzie putem afirma că în perioada medievală cele mai importante evenimente politice și-au avut motivare sau pretext religios constituind un domeniu interesant și atractiv de studiat

Apoi va veni judecata și i se va lua stăpanirea, care va fi prabusita și nimicita pentru totdeauna. Dar domnia, stăpanirea și puterea tuturor împărățiilor care sunt pretutindeni sub ceruri se vor da poporului sfintilor Celui Preainalt. Împărăția Lui este o împărăție veșnică, și toate puterile îi vor sluji și-L vor asculta!"

¹⁰ H.Focillon, *Anul 1000*, București 1971, passim

¹¹ J.Carpentier, F.Lebrun, *Istoria Franței*, Iași, 2001, p.110

¹² *Ibidem*. V.Cristian.op.cit,p.64

BIBLIOGRAPHY

- Aurelius Augustinus *De Civitate Dei*. Bucuresti 1923.
Larousse *Istoria universală, vol.II,De la Evul Mediu la Secolul Luminilor*.(trad. Corneliu Almășanu),București 2000
Peter Brown ,*Întemeierea creștinismului occidental* .Iasi 2002
Serge Bernstein, Pierre Milza, *Istoria Europei* vol. 2 iasi 1928
Earle Cairns , *Creștinismul de a lungul secolelor*. Chișinău 1922
N.Davis, *Europe. A History* , Oxford-New York 1996
V. Cristian , *Istoriografie generală*, Buurești 1979
J.Carpentier,F.Lebrun, *Istoria Europei*, București 2006
Roland Mousnier, *Monarhia absolută în Europa din secolul al v-lea până în zilele noastre*, Bcurești 2000
Nicolae Iorga , *Cărți reprezentative in viata omenirii* .București 1924
H.Focillon, *Anul 1000*,București 1971
V.Kernbach, *Biserica în involuție*, București 1984
I.Rămureanu, *Sfinții români și apărători ai legii strămoșești*, București 1987
Uriah Smith, *Explicația cărții lui Daniel. Răspunsul istoriei la Vocea Profeției. Un studiu verset cu versetal acestei importante cărți a Bibliei* , Făgăraș 2015
Ernest Stere, *Istoria filosofiei antice și medievale*. București 1976